

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

RAPPORT UV ÖST 2005:5

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING

Lönsås, en plats med tradition

Inför husbyggnation inom Lönsås medeltida bytomt. Lönsås socken, Motala kommun, Östergötland.

Dnr: 422-2897-2004

Johan Stenvall

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se

Text och grafik Johan Stenvall

Foto Johan Stenvall

Utskrift RAÄ, UV Öst, Linköping

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3

© 2005 Riksantikvarieämbetet

Rapport UV Öst 2005:5

ISSN 1404-0875

Innehåll

Inledning 5

Topografi och fornlämningsmiljö 5

Genomförande och resultat 6

Referenser 7

Administrativa uppgifter 8

Fig 1. Utdrag ur Gröna kartan med undersökningsplatsen markerad. Skala 1:50 000.

Lönsås, en plats med tradition

En privatperson i Åkerby, Motala har för avsikt att upprätta ett enplanshus inom det medeltida Lönsås gränser. Länsstyrelsen i Östergötland gav därför i uppdrag åt Riksantikvarieämbetet, UV Öst, att utföra en arkeologisk förundersökning för att konstatera hur omfattande en eventuell undersökning skulle kunna bli, alternativt justera husets placering om så var möjligt. Täta sökschakt togs upp där huset planeras och längs den planerade avloppsledningen. Alla schakt hade ett ganska kraftigt mörkbrunt 0,4-0,5 m tjockt humuslager som dock var tomt på både anläggningar och fynd. I ett av schakten påträffades en grov stenpackning som antingen hör till 1700-tals gården som delvis fortfarande står på platsen eller så är stenpackningen ändå äldre. UV Öst föreslog vid undersökningstillfället att huskroppen skulle flyttas och därigenom undvika den påträffade konstruktionen. Detta accepterades och huset skulle förskjutas cirka 4-5 m åt öster. UV Öst bedömer efter avslutad undersökning att huset kan byggas på platsen efter det att huset placeras så att det undviker påträffade lämningar.

Inledning

Arne Yderfors, Åkerby, Motala, har lämnat två förslag till Länsstyrelsen i Östergötland på hur ett uppförande av ett hus kan ske. Det första alternativet avser ett fristående enfamiljshus invid en befintlig loge. Det andra alternativet innebär att större delen av logen rivs, och huset uppförs på delar av loggrunden. Det tänkta husets placering hamnar inom det förmodade medeltida bytomtsläget i Lönsås (RAÄ 46) varför Länsstyrelsen i Östergötland gav i uppdrag åt Riksantikvarieämbetet UV Öst att utföra en arkeologisk förundersökning.

Förberedande arbeten utfördes av Pia Nilsson. Fältarbetet utfördes av Johan Stenvall som också sammanställt denna rapport.

Topografi och fornlämningsmiljö

Platsen för den planerade byggnaden ligger inom fornlämning RAÄ 46 på norra delen av den markanta kulle på vars absoluta krön kyrkan är belägen. Kyrkan syns (och har utblick över) vidsträckta områden. Lönsås kyrka har fortfarande delar kvar från 1100-talets slut, men tillbyggnader har skett under 1600- och 1700-talen (Vår svenska kyrka, 1950, s182).

RAÄ 46 i Lönsås socken är en plats med tradition, här skall en stad ha legat, med kung Waldemar Birgerssons gård i närheten. Staden skall sedan ha förstörts av Magnus Ladulås i samband med strider med kung Waldemar och lokala stormän (Gustavson, Skoglund Ohlsén, Tegnér 1999, s 169). Det finns uppgift om att stenlagda gator skall finnas under matjorden (Widegren 1817, s 465). Vidare ligger RAÄ 9 (bebyggelseplats, nu borttagen), RAÄ 10 (flera fynd av skelettdelar i samband med - enligt traditionen avrättningsplats) och RAÄ 11 (fyndplats för skelett samt äldre bogårdsmur) i förundersökningsområdets närhet (Skoglund 1996). RAÄ 46 torde i stor utsträckning sammanfalla med området för Lönsås medeltida by, som ännu inte är registrerad i fornminnesregistret.

Häradets tingsplats lär ha legat vid kyrkogårdsporten (Widegren 1817, s 467).

Vid tidigare arkeologiska arbeten i närheten av kyrkan, påträffades år 1998 en medeltida paxtavla, det enda fyndet hittills av en sådan i Sverige. Paxtavlan användes i den medeltida mässan i samband med fridskyssen. Tavlan från Lönsås är av valrosstand, och föreställer Kristi korsfästelse. Trolig datering är början av 1300-talet (Gustavson, Skoglund Ohlsén, Tegnér 1999, s 169 ff).

Genomförande och resultat

7 schakt togs upp där det nya huset planeras och längs med den planerade avloppsledningen. I alla schakt påträffades ett cirka 0,4-0,5 m tjockt mörkbrunt humuslager, alternativt odlingslager, som dock var tomt på anläggningar, konstruktioner eller fynd. Inga kulturlager kunde konstateras. Undergrunden bestod genomgående av sand och grus med enstaka större stenar. I ungefär hälften av schakten påträffades halvrunda mot ovala mörkfärgningar i den orörda undergrunden. Alla var helt fyndtomma och tolkades vara naturliga förändringar i marken, alternativt stenlyft.

Fig 2. Sökschakten i förgrunden. 1700-tals gården och kyrkan i fonden. Från NÖ.

I schakt 5 påträffades en något grov och oregelbunden stenläggning på ett djup av cirka 0,4 m från dagens markyta. Stenläggningen undersöktes endast ytligt och inga daterande fynd påträffades. Sannolikt härrör den från 1700-tals gårdens bebyggelse, men det kan inte uteslutas att den är äldre. UV Öst föreslog vid undersökningstillfället att det planerade huset skulle förskjutas cirka 4-5 m åt öster för att undvika lämningen. Detta accepterades, varvid UV Öst bedömer efter avslutad arkeologisk förundersökning att huset kan byggas på platsen om dess västra gavel börjar cirka 4-5 m från schakt 5.

Ansökan om exploatering ställs till Länsstyrelsen, kulturmiljöenheten, som beslutar i ärendet och avgör vilka eventuella ytterligare insatser som krävs.

Linköping i januari 2005

Johan Stenvall

Referenser

- Gustavson, H., Ohlsén Skoglund, M. Tegnér, G. 1999. "En medeltida paxtavla från Lönsås kyrka". *Fornvännen* 1999:3. Stockholm 1999.
- Skoglund, M. 1996. *Lönsås tiondebod*. Arkeologisk förundersökning. Rapport, Östergötlands Länsmuseum, Dnr 237/96.
- Vår svenska kyrka*. Malmö 1950.
- Widegren, P. D. 1817. *Ny beskrifning öfver Östergötland*. Del 1. 1817.

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: 422-2897-2004

Länsstyrelsens dnr och datum för beslutet: 431-12077-04, 2004-10-05.

Projektnummer: 1520609.

Undersökningstid: 22 oktober 2004.

Projektgrupp: Pia Nilsson och Johan Stenvall.

Undersökt yta: 84 löpmetrar.

Läge: Ekonomiska kartan, blad 8F 7d, x 6486730 y 1467205.

Koordinatsystem: Rikets, RT90, 2,5 gon V.

Dokumentationshandlingar: Denna rapport samt 13 bilder med digitalkamera. Förvaras tills vidare på RAÄ, UV Öst, Linköping

Fynd: Inga fynd.

Intrasisnr: Ingen databas.

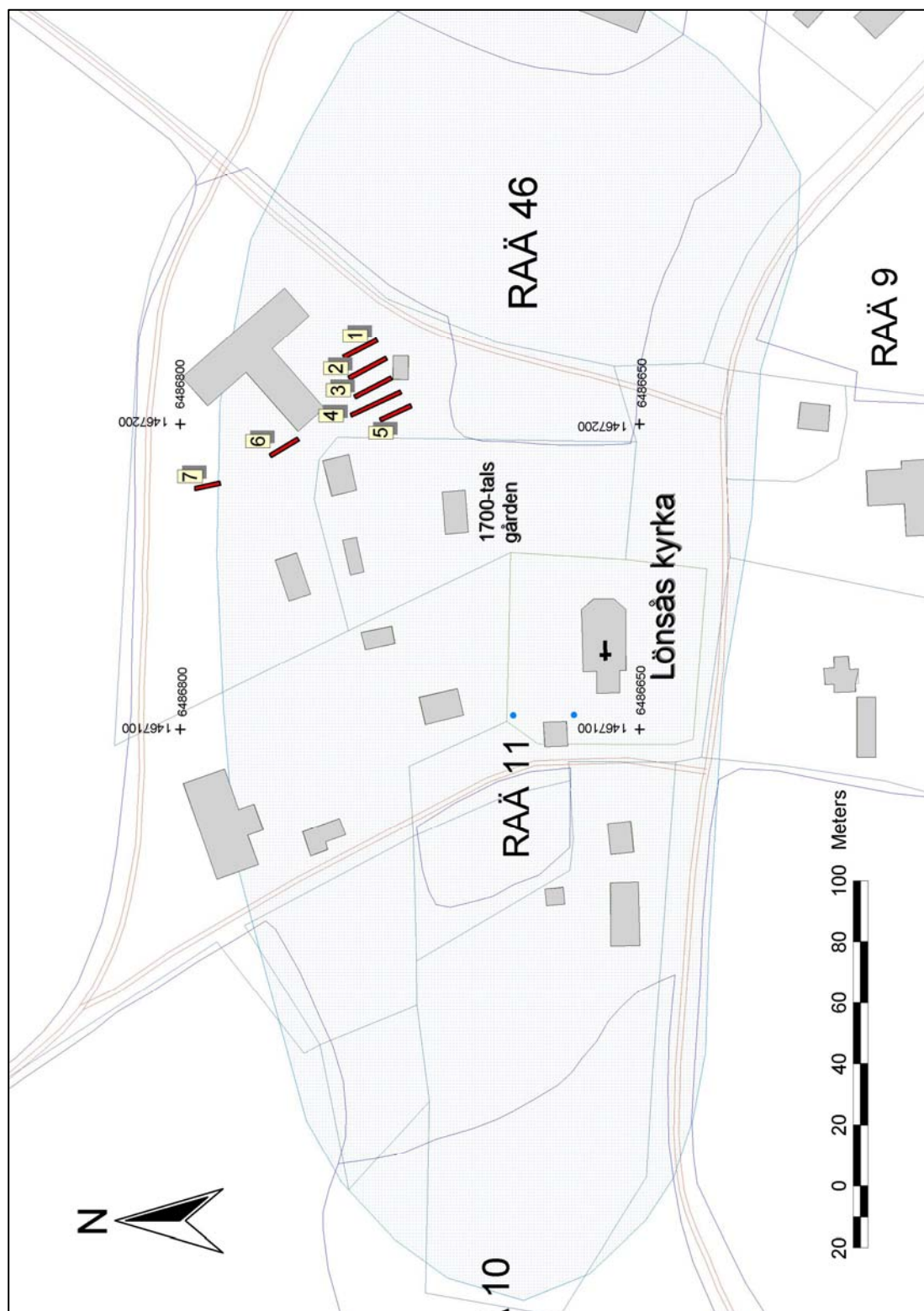

Fig 3. Utdrag ur fastighetskartan med sökschakt 1-7 markerade. Det förmodade bytomtsläget, RAÄ 46, är skrafferat.